

तत्र 'रसाले' इति वक्तव्ये 'साले' इति 'र' च्युतः । 'वने' इत्यत्र 'यौवने' इति 'यौ' दत्तः । 'वन्दनेन' इत्यत्र 'मदनेन' इति 'म' च्युतः 'व' दत्तः । आदिशब्दात्क्रियाकारकगुस्यादयः । तत्र क्रियागुप्तिर्यथा—

‘पाण्डवानां सभामध्ये दुर्योधन उपागतः ।

तस्मै गां च सुवर्णं च सर्वाण्याभरणानि च ॥’

अत्र 'दुर्योधनः' इत्यत्र 'अदुर्योधनः' इति । 'अदुः' इति क्रिया-
गुप्तिः । एवमन्यत्रापि ।

अथावसरप्राप्तेष्वर्थालंकारेषु सादृश्यमूलेषु लक्षितव्येषु तेषामप्युपजी-
व्यत्वेन प्राधान्यात्प्रथममुपमामाह—

भावः ॥ वन इति । वक्तव्य इत्यन्वयः ॥ एवमिति । कारकसंबोधनगुस्यादाव-
प्येवमुदाहार्यमित्यर्थः । तत्र 'दुर्योधन उपागतः' इत्यत्र 'योऽधन उपागतः' इति
कर्तृपदं गुप्तम् । यथा वा—'ब्राह्मणेभ्यो नदीतीरे वस्त्राण्याभरणानि च । ददाति
गां हिरण्यं च वसुधां च इतं व्रज ॥' अत्र 'ब्राह्मण' इति संबोधनपदम्, 'इभ्यः'
इति कर्तृपदम्, संप्रदानभ्रमजनकत्वाद् गुप्तम् ॥ एवमेकद्वित्रिचतुःस्वरनियमो-
ऽप्युक्तिवैचित्र्यमेव । क्रमेण यथा—'करपद्मलसच्चक्रनक्रप्रस्तगजग्रह । भक्तभव्य
भरव्यश्य मम व्यसनमर्दय ॥', 'श्रीवीती ह्रीकीर्ती धीनीती गीःप्रीती । एधेते द्वे
द्वे ते ये नेमे देवेशे ॥' 'क्षितिर्विजितिस्थितिर्विहितव्रतरतयः परगतयः । उरु
रुधुर्गुरु दुधुर्वुधि कुरवः खमरिकुलम् ॥', 'आम्नायानामाहान्त्या वाग्गीतीरीतीः
प्रीतीभीतीः । भोगो रोगो मोदो मोहो ध्येये धेच्छे देशे क्षेमे ॥' एवमेकादिचतुर्पर्य-
न्तवर्णस्थाननियमानामुदाहरणानि दण्डिनि द्रष्टव्यानि ॥ अर्थालंकारान्निरूपयितुमुपमा-
निरूपणस्य प्राथमिकत्वे हेतुमाह—अथेति । शब्दालंकारानिरूपणानन्तरमित्यर्थः ।
अवसरप्राप्त्या अवसरसंगत्या निरूपणयोग्येषु अर्थालंकारेषु मध्ये सादृश्यमूलेषु
सादृश्यप्रतिभोत्थापितेषु स्मरणादिषु लक्षितव्येषु निरूपणीयेषु तेषां सादृश्यमूला-
लंकाराणामुपजीव्यत्वेन उत्थापकत्वेन प्राधान्यात्प्रथममुपमां निरूपयतीत्यर्थः ।

वर्यस्य प्रार्थनीयस्य पदम् । ततः सर्वं लभ्यत इत्यर्थः । समशब्दः सर्वपर्यायः । सममस्ति
येषां ते समिनः सर्वेश्वरा दैत्यास्तान्धति खण्डयति यः । सहतः सहिष्णोः पदम् । अस्तस्य-
क्तस्तनयोऽन्धको येन । अन्धकस्य तत्पुत्रत्वात् । नयस्य वेदे ज्ञाने सति क्षतामतिनिहतकु-
बुद्धिः । अथवैवं विपर्ययः—ईक्षणेन वर्यस्य पदं दर्शनमात्रेणाभीष्टप्रदः । सहतिः सह शत्रु-
हिंसया वर्तते क्षुतिर्नयो यस्य । नयवादेनोक्षितं सिक्तं क्षुतममृतं येन सः ॥

१. क्रियेति । क्रियाकारकगुस्यादीनां विशेषोदाहरणानि मदीयमित्र-पण्डित-काशिनाथ-
संकलिते सुभाषितरत्नभाण्डागारे द्रष्टव्यानि ॥